

Vjerska sloboda u Bibliji

IVICA ČATIĆ*

UDK: 261.7:22
211.5:22
Stručni rad
Primljeno:
16.09.2013.
Prihvaćeno:
2. prosinca 2013.

* Doc. dr. sc. Ivica
Čatić, Katolički
bogoslovni fakultet u
Đakovu Sveučilišta J. J.
Strossmayera u Osijeku,
P. Preradovića 17, p.p. 54,
31400 Đakovo, Hrvatska,
ivicat6@gmail.com

Sažetak: Polazeći od poimanja vjerske slobode, kako je shvaća Europska konvencija o ljudskim pravima, rad će pod temom »Vjerske slobode u Bibliji« promatrati pravo pojedinca na vlastiti slobodni izbor, prakticiranje i daljnje prenošenje vjerskoga uvjerenja te eventualna ograničenja ovoga prava. Prvo se iznosi odnos Izraelova monoteizma i univerzalizma te njegov povijesni razvoj. Rad potom postavlja distinkciju između vjerske slobode Izraelaca – koji su Sinajskim savezom obvezani na jahvistički monoteizam – i ostalih naroda kojima Stari zavjet priznaje pravo vlastitoga religioznog opredjeljenja, uvijek održavajući etičku zahtjevnost.

Novi zavjet s jedne strane očituje Isusovu raspoloživost za susrete sa svim ljudima i odsutnost zahtjeva prihvatanja bilo židovstva bilo kršćanstva – zapravo se o religioznom opredjeljenju stranaca, koje Isus susreće, i ne govori. No, po silasku Duha Crkva – poslana cijelomu svijetu – izrazit će jasan stav da je pripadnost njoj uvjet spasenja (usp. Dj 4, 12; 1Tim 2, 5). Pavao snažno afirmira postojanje jednoga Boga, kojega smatra spoznatljivim svima, pa i pripadnicima drugih religija, a s druge strane očituje razumijevanje za specifično shvaćanje odnosa monoteizma/politeizma karakteristično za helenistički period.

Ključne riječi: Biblija, Stari zavjet, Novi zavjet, monoteizam, vjerska sloboda, tolerancija.

Ovaj kratki rad nastao je kao istraživanje za potrebe Teološko-pastoralnog seminara za svećenike KBF-a u Đakovu. S obzirom da tematika vjerskih sloboda nije tipična za biblijsku teologiju, za pobliže određivanje onoga što se danas razumijeva pod pojmom »vjerska sloboda« poslužit ću se Europskom konvencijom o ljudskim pravima. Ona u čl. 9 donosi:

1. Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi; to pravo uključuje slobodu da se promijeni vjeroispovijed ili uvjerenje i slobodu da se pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeroispovijed ili uvjerenje bogoslužjem, poučavanjem, praktičnim vršenjem i obredima.
2. Sloboda iskazivanja vjeroispovijedi ili uvjerenja podvrgnut će se samo takvim ograničenjima koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa javnoga reda i mira, zaštite javnoga reda, zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.¹

Dakle, pod temom »Vjerske slobode u Bibliji« valja nam prije svega promatrati pravo pojedinca na vlastiti slobodni izbor, prakticiranje i daljnje prenošenje vjerskoga uvjerenja te eventualna ograničenja ovoga prava.

Izraelov Bog i univerzalizam

Postalo je uobičajeno u govoru o Izraelovoj religiji naglašavati njezinu isključivost, usredotočenost na jednog Boga kojemu pripada jedan-Izabrani narod i njegova zemlja.

Ako pođemo redom, vidjet ćemo da već Knjiga Postanka – i kada se u 12. poglavlju usredotoči na nastanak Božjeg naroda – otvara univerzalističke perspektive: u Abrahamu, praocu triju velikih religija (židovstva, kršćanstva i islama), blagoslivljat će se sva plemena zemlje (Post 12, 1-3). Ostvarenje ovoga obećanja vidimo u Abrahamovu zauzimanju za pogane Sodome i Gomore – ona je izraz zajedničke isprepletenosti svih ljudi pred Bogom i njihove zajedničke odgovornosti za zemlju.² Konačni izraz ovoga obećanja bit će Izaijina vizija da će svi narodi grnuti na Sion (Iz 2, 3-5), gdje će ih Bog učiti svojim putovima i da će oni *hoditi njegovim stazama* (2, 3). Drugim riječima, to znači da će svi narodi prihvaćati autoritet riječi Božje objavljene Izraelu.³ Kasnije ističe da će Egipat i Asirija biti u službi Bogu (Iz 19, 23-25).⁴

Ključan period za razvoj ove tematike bit će odlazak Izraelaca u babilonsko sužanjstvo. Naime, do Dt-Iz (6. st. pr. Kr.) nije bilo jasnog i jednodušnog nijekanja

¹ Usp. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HRV.pdf, 2. rujna 2013.

² Usp. P. LAPIDE, *Meinen Wir alle denselben Gott? Judentum – Christentum – Islam*, u: T. FAULHABER, B. STILLFRIED (izd.), *Wenn Gott verloren geht*, (QD 174), str. 251., citirano prema I. DUGANDŽIĆ, *Partikularizam u službi univerzalnosti – naznake globalnih perspektiva u Bibliji*, BS 73 (2004) 4, str. 581.

³ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Partikularizam u službi univerzalnosti – naznake globalnih perspektiva u Bibliji*, u: *Bogoslovska smotra* 73(2004.)4, str. 582.

⁴ *Isto*, str. 581.-582.

postojanja drugih bogova osim Jahve.⁵ No, tadašnje drevno vjerovanje da svaki narod ima svoj teritorij i svojega boga/bogove koji ih štite, babilonskim sužanjstvom biva ugrožen i promijenjen. Odlaskom u Babiloniju pred Izraelcima je iskrsnulo temeljno pitanje: ako je Jeruzalem razoren, a oni deportirani u tuđinu, znači li to da su bogovi Babilonaca jači od Jahve? Je li on dostojan štovanja, ako je dopustio da drugi narodi uđu u njegovo područje, razore njegovo svetište i zbog toga slave svoja božanstva?

To ne znači da su Izraelci u nekoj ublaženoj mjeri dijelili politeistička uvjerenja nego da su svoja uvjerenja izražavali na drugim razinama, a manje na filozofsko-teološkoj. Uspon njihove spoznaje temelji se na višemilenijskom iskustvu hoda s Bogom koji je svoje temelje imao u izvanrednim događajima poput izlaska iz Egipta ili povratka iz Babilonije. Ustrajnost Izraelove vjere, potkrijepljene povijesnim okolnostima njihova oslobođanja iz sužanjstva i povratka kući, vodit će uvjerenju da je njihov Jahve *prvi i posljednji*, osim njega *nema drugih bogova* (Iz 44, 6), on je *Bog nad bogovima* (Jš 22, 22) – Stvoritelj, tj. izvor cjelokupne stvarnosti. On djeluje i izvan Izraela i stoga *ništavni su svi bozi naroda* (1Ljet 16, 26). Iako ni sada ne će nijekati postojanje drugih *elohim*, jasno ispovijedaju da je Jahve to na neusporediv način – nijedan od bogova drugih naroda nije kao Jahve.⁶ U povratku, ova je vjera iznjedrila zaključak: činjenica da su Babilonci osvojili Jeruzalem i zasušnili Izraelce može se shvatiti jedino kao Jahvina kazna nevjernom narodu.⁷

Vjerska sloboda u Starom zavjetu

Osim Jahve, na onom prostoru i u onom vremenu štovani su mnogi bogovi. Kako na štovanje drugih bogova gleda Stari zavjet? Kakve vjerske slobode dopušta? Ovdje trebamo povući jasnu liniju razdjelnicu između vjerskih sloboda, koje su na raspolaganju Izraelcima, i na drugoj strani onoga što SZ dopušta drugim narodima.

Vjerska sloboda među Izraelcima

Prva zapovijed Dekaloga (Izl 20, 3; Pnz 5, 7) kaže: *Neka ne bude u tebe drugih bogova preda mnom!* Prvu veliku krizu u odnosima s Jahvom, koji ih je izbavio iz Egipta, Izraelci će imati nakon što su počeli štovati drugoga boga – zlatno tele koje su sami načinili svojim rukama (Izl 32). Od tada će štovanje drugih, tuđih bogova ostati stalnom napašću kojoj će Izraelci, pa i oni na najvišim pozicijama, podlijegati i tako

⁵ Isto, str. 578.

⁶ Usp. J. L. MCKENZIE, *Aspects of Old Testament Thought*, u: R. E. BROWN, J. A. FITZMYER, R. E. MURPHY (ur.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Englewood Cliffs, 1990., str. 1287.

⁷ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Nav. dj.*, str. 584.-585.

obilježavati napetošću savezničke odnose s Jahvom (usp. štovanje Ba'al Pe'ora, Br 25; Suci 2-3; 6) sve do raspada davidovskoga kraljevstva (1Kr 11, 4.10).⁸

I nakon toga borba za čisti jahvizam ne jenjava nego, naprotiv, kulminira u djelovanju proroka Ilije (usp. 1Kr 18). Konac sjevernoga kraljevstva (kao kasnije i južnoga) pripisan je štovanju tuđih bogova (usp. 2Kr 17, 7-23).⁹ Jedan od njezinih istaknutih momenata bit će i Jošijina reforma kulta, koja je imala za cilj ne samo centralizirati kult nego i disciplinirati svećenike idolatre (2Kr 23, 5-9).

Stav Staroga zavjeta prema drugim narodima i njihovim religijama

Ranije se smatralo da Stari zavjet inzistira na monoteizmu, sve do isključivosti prema drugim religijama. Danas, međutim, ovakvo stajalište doživljava veće ili manje korekcije. Istraživači uviđaju da izvještaji o sklapanju Saveza na Sinaju (Izl 20, 2-20; Pnz 5, 6-21), iako Izraelu nalažu monolatriju, zapravo ne govore o drugim narodima, njihovim religijskim uvjerenjima i praksi – Izraelci ostaju svjesni da se Jahve samo njima objavio, a drugi narodi nastavljaju štovati svoje bogove kao i ranije.¹⁰

Štoviše, važno je uočiti kako Stari zavjet religije drugih naroda u sebi ne promatra negativno, nego ih poštuje kao zasebne tradicije. Tako Mih 4, 5 konstatira: *jer svi narodi hode, svaki u ime boga svojega, a mi, mi hodimo u imenu Jahve, Boga našega, uvijek i do vijeka*. Isto tako, i Pnz 4, 19 smatra normalnim da drugi narodi štiju druga božanstva: *i da se ne bi, kad digneš svoje oči prema nebu te vidiš sunce, mjesec i zvijezde – svu nebesku vojsku – dao zavesti da im se klanjaš i da im iskazuješ štovanje. Njih je Jahve, Bog tvoj, dao svim narodima, svugdje pod nebom*. Iz ovih činjenica R. Rendtorff zaključuje da su Izraelovi konflikti na planu vjerskih sloboda bili interne prirode i da su Izraelci po svemu sudeći poštovali religijska uvjerenja i praksu drugih naroda.

U Izraelu je opće kulturalna svijest o legitimnosti postojanja raznih bogova u okolnim narodima postupno poprimala nove nijanse. Izrael je prešao dug put od heterodoksije u doba patrijarha do čistog monoteizma u doba babilonskoga sužanjsstva.¹¹ U tom periodu i poslije njega, tuđi bogovi tj. *elohim* – bili oni nadzemaljska

⁸ Usp. R. RENDTORFF, *Theologie des Alten Testaments: ein kanonischer Entwurf*, Neukirchener Verlag Verlagsgesellschaft des Erziehungsvereins GmbH, Neukirchen-Vluyn, 1999.-2001., tal. prijev., *Teologia dell'Antico Testamento*, Claudiana Editrice, Torino, 2003., str. 243.

⁹ Usp. R. RENDTORFF, *Teologia dell'Antico Testamento*, str. 243.

¹⁰ Usp. I. DUGANŽIĆ, *Nav. dj.*, str. 583.-584.

¹¹ Usp. K. VIŠATICKI, Heterodoksija u Izraelu i božanstvo El, u: D. TOMAŠEVIĆ (ur.), *Tvoja riječ nozi je mojoj svjetiljka. Zbornik u čast mr. sc. Bože Odobašića*, Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu – Glas Koncila, Sarajevo – Zagreb, 2012., str. 17., 24.-25.

ili nebeska bića – postupno su smješteni na razinu anđela, kako i LXX. ponegdje prevodi hebrejskim pojam *elohim*¹², subordiniranih Jahvi.

Ovu datost bismo mogli uzeti kao polazište za promišljanje suvremene problematike odnosa prema onima koji štiju druga božanstva. Time bi se možda mogla realizirati kršćanska ekumenska formulacija monoteizma koja bi korektno izražavala duh starozavjetne misli.¹³

Sigurno, nije slučajan ovaj oprez Staroga zavjeta prema pitanju opstojnosti drugih bogova. Možda ga želi shvatiti kao Božju volju: ako je Jahve zaista gospodar neba i zemlje i nametnuo je Izraelu strogu monolatriju, nije li mogao naložiti zabranu spominjanja i tretiranja drugih *elohim* kao postojećih? Iako Ps 82 ipak predstavlja Jahvu kako sudi drugim bogovima, ostaje činjenica postojanja štovanja drugih bogova. Ako ga nije spriječio, sigurno ima za to razlog. Dakle, i štovanje drugih bogova također se na misteriozan način uklapa u njegovo suvereno gospodovanje stvorenim svijetom.

Novi zavjet

ISUS U EVANĐELJIMA

Linija koju smo uočili u Starom zavjetu potvrđena je u Novom. Isus je poštovao pripadnike drugih naroda i kultura (usp. Mt 8, 5-13 ; Iv 12, 20-24) te religijskih zajednica – Samarijance (Lk 10, 29-37; Iv 4, 1-42). Ne možemo naći nijedan primjer u evanđeljima gdje bi odbacio bilo koga tko je htio ići dublje u istinu i napredovati u etičkom pogledu (slučaj žene Kanaanke u Mt 15, 21-28, kojoj odmah ne odgovora na molbu, uvjetovan je određenim narativnim i pedagoškim momentima jer Isus – u kontekstu kritiziranja malovjernosti svojih učenika – na koncu hvali njezinu vjeru!). Dakle, s te strane možemo ustvrditi Isusovu radikalnu raspoloživost za sve ljude, bez obzira na vjeru i naciju.

S druge strane, Isusova osoba i pokret, koji ostaje iza njega, obilježeni su zahtjevom za posebnim statusom u religioznom smislu. Isus jasno izražava svijest o neusporedivosti svojega identiteta na religioznom obzoru, naviještajući da je s njim nastupila neposredna blizina Kraljevstva Božjega (Mk 1, 14).¹⁴ Štoviše, Isus samog sebe shvaća ne samo kao Izraelova Mesiju, nego kao Sina Božjega (Mt 16, 16-17).

¹² Usp. J. D. G. DUNN, *The Theology of Paul the Apostle*, T & T Clark, London – New York, 2003., str. 35.

¹³ Usp. R. NORTH, S.S., *The Chronicler: 1–2 Chronicles, Ezra, Nehemiah*, u: R. E. BROWN, J. A. FITZMYER, R. E. MURPHY (ur.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Englewood Cliffs, 1990., str. 372.

¹⁴ Usp. I. ČABRAJA, *Važnost »druge evangelizacije« u sadašnjem času*, u: *Crkva u svijetu* 22(1987.)1, str. 46.

Ne može se sumnjati da ova ispovijest nastupa zajedno s bezuvjetnim polaganjem prava na istinu: kada Petar priznaje Isusa za Mesiju Izraelova, Sina Boga Živoga, onda je jasno da to njegovo shvaćanje i njegovih (Petrovih – op. prev.) suučbenika ima značenje u odnosu na sve narode, na sve ljude.¹⁵ *Ekklesia*, koju će sam Krist sagraditi, stoga nije neka mala posebna skupina, nego nju je Bog od početka htio u sveopćoj perspektivi i usmjerio je svim narodima kao domovinu za sve ljude.¹⁶ Kao što je Krist kao Mesija i Sin Božji jedini posrednik između Boga i ljudi (usp. 1Tim 2, 5), tako je i Crkva Isusa Krista jedna i jedinstvena u svojoj ulozi posrednice spasenja. Stoga će Isus, iako je bio svjestan da je poslan prvenstveno *izgubljenim ovcama doma Izraelova* (Mt 15, 24), poslije uskrsnuća učenicima ostaviti univerzalno poslanje – da sve narode učine njegovim učenicima (Mt 28, 20).¹⁷ Markova verzija uključuje sve stvoreno: *Podite po svem svijetu, propovijedajte evanđelje svemu stvorenju* (Mk 16, 15). Radosna vijest sastoji se u tomu da je Bog darovao spasenje cijelomu svijetu poslanjem svojega Sina, njegovom smrću i uskrsnućem.¹⁸

ISUS I VJERSKE SLOBODE

S gledišta vjerskih sloboda važno je uočiti Isusov stav: može se reći da on uvijek ostavlja slobodu izbora svakom pojedincu. Bogatog mladića pozvao je da ide za njim, ali bez ikakva pritiska – čak i bez uvjeravanja (usp. Mt 19, 16-23). Kasnije u evanđelju Isus konstatira kako Jeruzalem nije pristao da ih okupi kao kvočka piliće (23, 37). Isus mu ostavlja tu slobodu, ne prijeti i ne najavljuje sankcije, nego će u svojoj ljubavi za nj ići do kraja – do muke križa.

Još naglašenije u pravcu dopuštanja drugačijih uvjerenja, Isus na aktivan način brani one kojima njegovi zelozni učenici žele zabraniti djelovanje u Njegovo ime (Mk 9, 38-40; Lk 9, 49-50), što bismo mogli smatrati poukom tolerancije prema drugim tipovima kršćanstva.¹⁹ Također odbija na zahtjev učenika prokleti one koji ga odbijaju u samarijskom selu (Lk 9, 52-56). Na taj način pokazuje kako nastavlja starozavjetnu tradiciju Božjega respekta prema čovjekovu odabiru (usp. Post 13, 8-12; Još 24, 15).

Isus u svojim povijesnim susretima ljudima drugih nacija i religija ne govori o Crkvi u smislu urgentnosti obraćenja, krštenja i pristupanja zajednici Isusovih učenika

¹⁵ Usp. C. SCHÖNBORN, »Dominus Jesus« i međureligijski dijalog, u: *Crkva u svijetu* 37(2002.)2, str. 122.

¹⁶ Usp. *Isto*

¹⁷ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Nav. dj.*, str. 585.

¹⁸ Usp. I. ČABRAJA, *Nav. dj.*, str. 46.

¹⁹ Usp. http://www.religioustolerance.org/tol_bibl.htm, 2. rujna 2013.

(usp. Dj 2, 37-41). To je u podudarnosti s činjenicom da prije Isusova uskrsnuća ni njegovi učenici nisu shvaćali tko je on i što je Crkva. Stoga Isus to nije iznosio »drugima«, nego će poslije uskrsnuća učenicima dati maločas spomenuti univerzalni misijski nalog. Tek po njegovu uskrsnuću i silasku Duha grupa učenika može postati Crkva i kao takva krenuti u misijske pohode.

PAVAO I VJERSKE SLOBODE

Pavao, prerevno odan otačkim predajama (Gal 1, 13-14), dijelio je postavke židovskoga monoteizma koje smo istaknuli u prvom dijelu izlaganja. Vjeru u *jednoga Boga* afirmira na više mjesta u svojim poslanicama (1Kor 8, 4; usp. Gal 3, 20; Rim 3, 30; 1Tim 1, 17; 2, 5; 6, 15-16; 1Sol 1, 9). Izvjesnost, prisutnost i evidentnost jednoga Boga Pavao možda najenergičnije afirmira osuđujući pogane koji ga nisu spoznali jer pretpostavlja da su ga bez zapreke mogli spoznati (Rim 1, 18-32).²⁰ Pavao ih smatra ispraznima jer *gradeći se mudrima, poludješe i zamijeniše slavu neraspadljivoga Boga likom, obličjem raspadljiva čovjeka, i ptica, i četveronožaca, i gmazova* (Rim 1, 22-23). Stoga nastoji odvratiti kršćane od štovanje idola (usp. 1Kor 10, 14).²¹

No, u isto vrijeme ova teološka formulacija iz Rim 1 podrazumijeva da svi ljudi koji nisu čuli židovski ili kršćanski navještaj mogu spoznati Boga i i živjeti boguugodno. Kasnije Pavao to izričito potvrđuje (usp. 2, 14-16).²²

Ovo nije jedina Pavlova pozitivna značajka u odnosu na pripadnike drugih religija. Naime, valja napomenuti da u Pavlovom kulturološkom kontekstu stvari nisu bile crno-bijele. Većina tadašnjih religija grčko-rimskog svijeta, iako nije bila u strogom smislu monoteistička, ipak je priznavala jednoga boga vrhovnim, dok su druga božanstva shvaćana kao njegova očitovanja u konkretnim različitim područjima djelovanja. Stoga je bilo uobičajeno poštovati druge religije i njihove kultove. U ovakvu shemu tolerancije nisu se uklapali Židovi zbog svog rigoroznoga monoteizma – zbog toga su ih nazivali ateistima (odbijali su priznati realnost drugih bogova).²³

Ovakvom »monoteizmu« *poganskih religija kao da u susret idu posljednja dva vijeka starozavjetnoga židovstva koje je npr. bogove drugih naroda smatralo dijelom Jahvina božanskog aparata ili anđelima postavljenim da vode te narode* (usp. Pnz 32, 8-9; Dan 10, 13.20-21; Sir 17, 17).²⁴

²⁰ Usp. J. D. G. DUNN, *Nav. dj.*, str. 32.-33.

²¹ Usp. *Isto*, str. 33.

²² Usp. http://www.religioustolerance.org/tol_bibl.htm, 2. rujna 2013.

²³ Usp. James D.G. DUNN, *Nav. dj.*, str. 33.-34.

²⁴ Usp. *Isto*, str. 35.

Čini se da i Pavao, uzimajući u obzir navedene karakteristike židovskoga monoteizma i poganskoga politeizma, na nekim mjestima veoma tolerantno progovara o drugim religijama i njihovim božanstvima. Tako u 1Kor 8, 5-6 kaže: *jer sve kad bi i bilo nazovibogova ili na nebu ili na zemlji – kao što ima mnogo »bogova« i mnogo »gospodara«! – nama je jedan Bog, Otac ...* Istraživači raspravljaju je li Pavao, dopuštajući postojanje *bogova*, samo htio biti susretljiv prema slabima u zajednici ili je posrijedi nešto više? Sličnu situaciju imamo u 1Kor 10, 20-21: Što dakle hoću reći? Idolska žrtva da je nešto? Ili idol da je nešto? Naprotiv, da pogani vrazima žrtvuju, ne Bogu. A ne ću da budete zajedničari vražji. Ne možete piti čašu Gospodnju i čašu vražju. Ne možete biti sudionici stola Gospodnjega i stola vražjega?²⁵

Zaključno

Iz ovoga kratkog prikaza proizlazi da tematika vjerskih sloboda ni svoje početke, a ni svoja postignuća ne ostvaruje tek u (post)modernom dobu. Drevna je biblijska tradicija poznaje i odnosi se prema njoj na sebi vlastit način.²⁶ Neki čak smatraju da je na neizravan, praktičan način, vjerska sloboda po svom ishodištu biblijski pojam i stoga drže da se moderna i postmoderna društva, izgrađena na judeokršćanskim vrijednosnim sustavima, odlikuju poštovanjem vjerskih sloboda (za razliku od pretežito islamskih, hinduističkih, budističkih i ateističkih).²⁷ Sveto pismo, iako sebe smatra riječju Božjom i u funkciji je naviještanja jednoga živoga Boga, za kojega je uvjerenost da je izvor i dohodište cjelokupne stvarnosti pa i ukupnosti religija, ipak svjedoči o potrebi poštovanja različitih vjerskih uvjerenja. Ovakav stav ne začuđuje ako imamo u vidu da temeljne biblijske kategorije – Savez i Božja ljubav – po svoj nutarnjoj strukturi pretpostavljaju čovjekov slobodan pristanak i odgovor.

I Stari i Novi zavjet podudarni su u osnovnoj shemi: s jedne strane očituju puno uvažavanje drugačijih religijskih uvjerenja drugih, tj. nežidovskih naroda, a s druge strane naviještaju dolazak svih naroda na Sion – svi će narodi postati učenici Gospodnji (usp. Iz 2, 1-5). Novi zavjet ide još i dalje jer predstavlja Isusa koji svojim učenicima daje univerzalnan misijski nalog (Mk 16, 14-18; Mt 28, 18-20). Na ovaj način kreirana je napetost između prihvaćanja »drugih« i njihovih religijskih uvje-

²⁵ Neki se pitaju je li Pavao ovdje pod *vrazima* mislio na bogove drugih naroda koje Pnz 32, 17 naziva anđelima? Ili je ciljao na nepostojeća božanstva koja su ipak realnost pod djelovanjem imaginacije Korinćana, usp. J. D. G. DUNN, *Nav. dj.*, str. 36.-37.

²⁶ Iz izjave *In Defense of Religious Freedom* koju su objavili *Evangelicals and Catholics Together*, ekumenski pokret evangelika i katolika u Usa utemeljen 1994. godine; preuzeto s: <http://www.fir-stthings.com/article/2012/02/in-defense-of-religious-freedom>, 2. rujna 2013.

²⁷ Usp. <http://www.gotquestions.org/freedom-of-religion.html>, 2. rujna 2013.

renja te svijesti o jednom, Izraelovu Bogu i njegovu Sinu koji je ljudskom rodu jedini izvor spasenja i kojemu stoga treba trebaju prispjeti svi ljudi. Crkva stoga baštini i treba zauzeto ostvarivati Isusov misijski nalog, ali u punoj obazrivosti i poštovanju drugačijih religijskih uvjerenja. Naviještati Ljubav ne može se drugačije osim živeti je i dijeleći je svima, poput Isusa.

RELIGIOUS FREEDOM IN THE BIBLE

Ivica Čatić*

Summary

Starting from the understanding of religious freedom as understood by the European Convention on Human Rights, under the theme »Religious Freedom in the Bible« the paper examines an individual's right to their own free choice, practicing and further transmission of religious beliefs, and possible restrictions on that right. The paper first brings the relationship between Israel's monotheism and universalism and its historical development. It then makes a distinction between religious freedom of Israelites – who are bound by the Sinai Covenant to the Yahwistic monotheism – and other nations for whom the Old Testament recognizes the right to their own religious affiliation, always maintaining ethical demands.

The New Testament on the one hand manifests Jesus' willingness to meet with all people and the absence of any demand for accepting either Judaism or Christianity – actually, there is no mention of the religious affiliation of foreign people that Jesus meets. However, with the descent of the Holy Spirit, the Church – sent to the whole world – will express a clear position that the affiliation with the Church is the condition of salvation (cf. Acts 4:12, 1 Tim 2:5). Paul strongly affirms the existence of the One God, whom he considers to be intelligible to all, including members of other religions, and on the other hand, he manifests an appreciation of the specific understanding of the relationship monotheism/polytheism that is characteristic of the Hellenistic period.

Keywords: Bible, Old Testament, New Testament, monotheism, religious freedom, tolerance.

* Doc. dr. sc. Ivica Čatić, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Croatia, ivicat6@gmail.com